

УДК 007:304:070

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ВИСТУПИ СЕРГІЯ КРИМСЬКОГО ЯК АКТУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ РОЛІ ФІЛОСОФА

Андрій Мельник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: melnyka@ukr.net*

Розглянуто проблеми взаємодії філософської та журналістської сфер, медіатизацію філософії. Проаналізовано публіцистику українського філософа Сергія Кримського, визначено роль філософської публіцистики у сучасному медіадискурсі.

Ключові слова: філософія, публіцистика, газета, медіатизація, суспільство, духовність, інформація.

Український філософ Памфіл Юркевич, осмислюючи роль філософії в соціумі, писав що її справа і загальний розумовий настрій певної епохи “не збігаються цілком. Філософія як наука має свій самостійний розвиток, що не дає їй зливатися з поглядом маси, яка черпає свої ідеї з тисячі джерел здебільшого не-свідомо, віддзеркалюючи потреби, потяги і бажання, котрих ніхто не виправдовує науковим чином” [1; 17-18].

З часів, коли Юркевич занотовував ці слова, філософія не раз робила кроки назустріч нахилам певних суспільних груп. Узагалі, трактувати вислів “робити кроки назустріч суспільству” можна по-різному: в деяких випадках висновок з такої фрази буде украй негативний для тієї “філософії”, котра знехтувала своєю академічністю і пішла служити чи то класам, чи то расам. На початку 80-х років минулого століття німецький мислитель Петер Слотердайк, розпочинаючи свою знамениту працю “Критика цинічного розуму”, писав: “Впродовж століття філософія вмирає і не може вмерти, бо не виконала свого призначення. Тому вона болісно зволікає з розставанням. Де вона ще не загинула через спробу прямо керувати мисленням, там вона конає у дивовижній агонії, під час якої їй на думку спадає те, що вона забула сказати раніше” [2; 5]. Навіть оминаючи такі радикальні твердження, ми не можемо не застановитись над думкою українського філософа Сергія Кримського, погляди якого становитимуть **предмет** цієї статті, “філософія — найбільш незахищена галузь культури. Немає такої галузі людської діяльності, яка б такою мірою і традиційно зазнавала гоніння, як філософія” [3].

Альбер Камю, який зумів органічно поєднати у своїй творчості філософію, літературу і журналістику, якимось написав, що питання про смисл життя є найважливішим і найневідкладнішим. Якщо погодитись із цим твердженням, то його мали б розглядати не лише професійні філософи, але й публіцисти, журна-

лісти — усі ті, хто чи не щодня контактує із реципієнтами за посередництвом слова чи образу. Філософська рефлексія в друкованому виданні чи в телевізійному етері, відтак, не має ставати жертвою формату чи рейтингу. Філософ як публіцист або ж публіцист як філософ — це не викшталтовування якогось нового типу журналіста, це повернення до класичних зразків, які пропонує античне ораторство, середньовічне проповідництво чи просвітницька есеїстика. Такий тип журналістики, такий рівень осмислення подій презентують зовсім іншу поставу медій: бути не лише інформатором чи посередником, а й своєрідним “кишеньковим оракулом”.

Те, що словосполуча “суспільна роль філософії” — це не просто черговий риторичний зворот, доводять мислителі, котрих важко назвати справжніми громадськими активістами на кшталт Бертрана Рассела чи Мішеля Фуко. У своєму вдумливому есеї “Відповідальність філософа в сучасному світі” французький релігійний екзистенціаліст Габріель Марсель зазначає: “Якщо філософія не має резонансу в нашому житті, яке сьогодні опинилось під загрозою, то вона втрачає свою значущість і не становить жодного інтересу. Але треба піти далі й сказати, що цей резонанс залежить від позиції, яку філософія займає щодо істини”. Марсель не вимагає від філософа оракульської позиції чи надісторичної рефлексії; він зауважує, що відповідальність мислителя є саме історичною — філософ має відповідати на конкретні виклики. (Таким викликом, на думку Марселя, є “духовне самогубство людини”). Його завдання, з одного боку, невтомно нагадувати про певні принципи, які не можна переступати, з іншого — “філософ має розуміти, що, аби його висновки могли узяти до уваги, вони повинні бути історично вагомими; це означає, що вони мають враховувати історичний контекст, бо якщо вони з ним не корелюються, то падають у порожнечу” [4].

Але погляньмо й на інший бік проблеми. Чи не є медіатизація загрозливою для статусу філософії? Адже інвазія електронних ЗМІ і домінування інфотейнменту вибудовує чимало перешкод на шляху адекватного контакту філософа із суспільством. Чи не є це також повторенням шляху прислужництва, про який ми згадували на початку?

Щоб відповісти на ці запитання, варто навести кілька ретроспективних прикладів, які можуть проілюструвати суспільну роль філософії.

Смертний вирок Сократові ознаменував той факт, що філософія — особливо якщо її об’єкт — не абстрактна першоматерія, а людина — має неабияку суспільну вагу. Доля Платона, Аристотеля, Сенеки, які виконували роль наставників політичних діячів, також демонструє незаперечну істину, що навіть безпосередній вплив на наймогутніших володарів ніколи не замінить вільного поширення ідей. У часи Середньовіччя трагічна фігура П’єра Абеляра, якого французький історик Жак Ле Гоф назвав першим інтелектуалом західного типу [5], доповнює сюжет, в якому філософії відводилась роль справи для обраних.

Незважаючи на це, філософія завжди була для ораторів, проповідників (яких цілком справедливо, за М. Шлемкевичем, можна називати протопубліцистами) джерелом і натхнення, і аргументів. Але Новий Час висуває на арену інший тип філософів, які не засиджуються у “вежі зі слонової кістки”, а випробовують свій голос у публіцистичних баталіях. Пригадаймо хоча б Еразма Роттердамського чи Вольтера, які хоча й належали до різних епох, проте їхній вплив на сучасне їм суспільство важко переоцінити. Значною мірою цей злам відбувся завдяки поширенню друку: не дарма М. Шлемкевич називає свою

статтю про філософію публіцистики “Новочасна потуга”, зазначаючи, що “послання апостола Павла сьогодні були б статтями”. При цьому він додає: “Різниця в техніці передачі, але не в суті” [6; 111]. Але чи варто недооцінювати технологічну модифікацію, завдяки якій, як стверджують деякі дослідники, виникає такий феномен, як “публіка”? Варто лише пригадати пророчу недовіру Платонового Сократа до писаного слова, яке може знищити людську здатність пам’ятати. З іншого боку, технологія змінює відчуття, сприйняття, але суть ідеї, справді, залишається незмінною. Тому технологічний детермінізм у цьому випадку навряд чи доречний.

У цьому контексті досить цікаво звернутись до прикладу із творчості Еммануїла Канта. Після незначного резонансу його першої із трьох знаменитих “Критик...” — “Критики чистого розуму” (1783) філософ постав перед дилемою — “яку суспільну значимість має його духовне досягнення?” Через рік він публікує у газеті “Берлінський щомісячник” — за словами дослідника творчості Канта, “найзначнішому публіцистичному форумі, який мало німецьке Просвітництво в його останній та найвищій фазі” [7; 187] — статтю із публіцистично загостреною назвою “Відповідь на запитання: Що таке Просвітництво?”. У ній він, крім визначення однієї з ключових епох у розвитку європейської історії (“Просвітництво — вихід людини із стану її неповноліття, в якому вона перебувала із власної провини”), намагається обґрунтувати місце ученого (а відтак і своє) у соціумі. “Просвітництво потребує свободи у всіх випадках публічно послуговуватись власним розумом”, — декларує Кант. Цей процес відбувається тоді, коли хтось “як учений виступає перед усією публікою”. Один із останніх значних творів філософа — трактат “До вічного миру” (1795) — яскравий приклад не лише “публічного послуговування власним розумом”, а також того, що філософія має і повинна мати резонанс у житті суспільства.

Власне, XIX сторіччя і перша половина XX підтвердили цю тенденцію. Важко переоцінити той вплив, який мала творчість Маркса, Ніцше і Фройда на різні сфери життя західних суспільств. У минулому сторіччі філософи стали володарями дум значною мірою завдяки активній співпраці із медіями. Але для цього їм треба було пожертвувати академічним стилем і прибрати роль публічних інтелектуалів. Один із найвпливовіших французьких філософів першої половини XX сторіччя, Жан-Поль Сартр, засновує разом із однодумцями газету “Liberation”, яка мала б доносити до широких суспільних кіл ідеї “лівого” екзистенціалізму. Сартр був утіленням того явища, проти якого виступив Реймон Арон, опублікувавши 1955 року знамениту працю “Опій інтелектуалів”. “Опієм”, який фатально засліплював французьких інтелектуалів, був марксизм. Якщо ж розглядати книжку Арона у ширшому контексті — то це звинувачення проти того, про що йшлося на початку статті, — проти ідеологізації інтелектуальної сфери. Чи означає співпраця мас-медій і філософії неминучу ідеологізацію останньої? Це ще одне запитання, на яке ми спробуємо відповісти, розглядаючи погляди Сергія Кримського.

Незважаючи на справедливі застереження Р. Арона, подальший шлях французької філософії пролягає у напрямку медіасфери. У 70-х роках на інтелектуальну сцену виходять “нові філософи”, тексти яких нагадували літературні чи журналістські твори і які були присвячені переважно актуальним політичним подіям. Деякі критики такого підходу висловились про новий напрямок досить різко: наприклад, Жиль Дельоз зауважив, що “нова філософія” нікчемна за сво-

єю суттю” [8; 47]. Натомість, Бернар-Анрі Леві, один із найвідоміших представників критикованої течії, називаючи журналістику “важливою ареною мислительної діяльності”, проголошує, що “журналістика — це мислення, філософія” [9].

Французький учений Режіс Дебре у своїй книжці “Інтелектуальна влада у Франції” наводить промовистий факт: “У п’ятдесятих роках університетський професор, що друкувався у “France-Soir”, чи письменник, що був гостем у розважальних телевізійних випусках, “виставляли себе на глум”. У вісімдесятих роках ті, хто такого не робитимуть, виглядатимуть трохи підозріло” [10; 110]. Соціолог Л. Пенто, досліджуючи взаємовпливи філософії та медійної сфери у Франції, говорить про “філософську журналістику” та “медіативних філософів” як результат нав’язування принципів успішного функціонування ЗМІ (наприклад, “новизна”) академічній сфері, котра живе за своїми, часто діаметрально протилежними інформаційній журналістиці законами. Вважаючи, що “розширення ролі філософа зумовлює її знецінення”, учений описує сумнівне становище філософії, яка потрапляє у залежність від “моди” та “думок” [11]. Коли французький філософ і соціолог П’єр Бурдьє мав справу із публічними виступами за посередництвом ЗМІ, перед ним завжди поставала дилема спрощення, а деколи й викривлення його поглядів з одного боку і доступ до набагато ширшої аудиторії, ніж обмежене коло науковців, — з іншого. В одній із своїх праць, яка, до речі, є викладом двох телевізійних лекцій, він зазначає, що “рішення про категоричну відмову виступати по телебаченню не видається мені правильним. Я навіть вважаю, що в деяких випадках треба обов’язково це робити, якщо забезпечено розумні умови” [12; 26]. Зважаючи на те, що телебачення, як правило, висуває свої контрумови, що спираються на поняття рейтингу, мислитель, вважає Бурдьє, має висунути собі цілу низку запитань, спрямованих на з’ясування того, чи вдасться йому адекватно донести до аудиторії думку, чи не розчиниться її зміст у рамках телеформату.

Ми детальніше зупинились на французькому прикладі, адже на ньому можна чи не найкраще проілюструвати явище медіатизації академічної філософії. Хоча деякі дослідники стверджують, що саме завдяки цьому французька філософія за допомогою численних перекладів та наслідувань претендує на інтелектуальне лідерство у світі.

Якщо погодитись із застереженнями вже цитованого Р. Дебре про те, що “медіократія означає не лише владу медіума, тобто посередників, але й владу посередності” [13], то перед філософом, який перетинає межу між академічною сферою та простором відкритості справді постає серйозна дилема. Зрештою, це виклик для будь-якого інтелектуала, який часто змушений позбутись своєї інтелектуальності, а то й інтелігентності, аби вписатися у рамки пропонованого медіями формату. Виходом із цієї ситуації, звісно, не може бути підлаштування академічності до вимог, що їх висувають ЗМІ. Ця прірва радше означає, що обидві сфери мають іти на поступки. Звичайно, звернення до ширшої публіки не означає спрощення, адже від цього може постраждати суть декларованої ідеї.

Іспанського письменника і журналіста Альваро Дельгадо-Галя теперішній стан медіатизації публічного дискурсу наштовхує на песимістичний висновок: “У цьому світі, який керується законами пропозиції і попиту, процвітають співаки, телезірки й політики зі сценічним гламуром, інтелектуал, з його бун-

дючністю, із бородою патріарха, перетворився на нікчому і зануду. Так, панове, з цією гільдією покінчено. Коли настав час повної демократії і свобод, інтелектуал виявив, що його кольором є не багрянець ранкової зорі, як це передвіщали пророчі книжки, а сепія старих кінострічок. Подібно до непохованого вергілієвого Палінура, інтелектуал є привидом, який у потойбічному світі чекає, аби його тіло поховали і дозволили йому спочити в мирі” [14]. Похмуру метафорику цього фрагмента можна доповнити спостереженнями про культуру популярності (culture of celebrity), яка, згідно із англійським письменником Раймондом Таллісом, є “розумовою хворобою”: “Століття базікання, радіо- і телефіру є хворобливим зловживанням даром життя, здоров’я і адекватного харчування, нехтуванням свободою від гноблення, доступом, який ми тепер маємо до світу знань і мистецтва. Вкрадений час у думок або дискусій про речі, які насправді є важливими або вартують уваги: боротьба з бідністю, хворобами, беззаконням і несправедливістю світу; глибока радість, яку пропонує література і мистецтво; питання про сенс життя” [15]. Філософи, звичайно, не можуть дорівнятися у медіагенічності до зірок шоу-бізнесу. Тому деякі представники інтелектуальної сфери або особи, які навішують на себе ярлик інтелектуала, вдаються до свідомих провокацій, змішуючи у своїх працях принципи академічності і прийоми “культури селебриті”. А з іншого боку, лунає перманентна критика цього й подібних явищ (на манер щойно процитованого автора), яка потопає в багатоголоссі звинувачень без жодних пропозицій для змін...

Спробуймо поглянути на окреслені вище проблеми з допомогою думок одного із найвідоміших сучасних українських філософів — Сергія Кримського (1930–2010). Його позиція особлива з кількох причин, але насамперед варто акцентувати на тому факті, що непересічна постать мислителя привертала увагу ЗМІ. Відтак інтенція Кримського опиняється перед викликом медіатизації. Незважаючи на те, що філософ уже відійшов від нас, його постать і далі залишається важливою і непересічною частиною української медіасфери.

На наш погляд, філософія Сергія Кримського, яка парадоксальним для українських умов чином простує до свого читача через газетні шпальти, а до слухача — через відкриті лекції, здатна проявити суперечки, які затримуються на рівні технологічної детермінованості. Може скластися враження, що філософія вкотре відривається від своєї платформи, і її дифузія в царину відкритості матиме для неї непоправні наслідки. Проте такий шлях філософії може бути адекватною відповіддю на її занепад чи, як у випадку П. Слотердайка, смерть. Зрештою, відповідь на таке побоювання залежатиме від ракурсу розгляду самого поняття “філософія”. Якщо зосереджуватись лише на академізмі й закритості, то медіатизація університетської галузі виглядатиме для неї загрозово. Проте якщо залучити до її розуміння те, що часто називають практичною мудрістю, проникнення філософії у публічну сферу може бути як ніколи своєчасним.

Виступи С. Кримського у часописах (переважно інтерв’ю у газетах — про присутність українських філософів на телебаченні, за деякими винятками, які не змінюють загальної картини, на жаль, говорити не доводиться) можна сміливо розглядати як публіцистику. У світлі тих завдань, які формулює для філософії С. Кримський, її крок назустріч проблемам соціуму видаватиметься цілком вмотивованим. Для нього філософія відкриває “ті віковічні проблеми, від рішення яких залежить доля цілих цивілізацій та цілих епох” [16]. Чи можна ці “віковічні проблеми” назвати актуальними у сенсі, якого надає цьому слову

сучасна медіаіндустрія? Очевидно, це інший вимір актуальності, очищений від прагматичності та ринкової ідеології. “Філософія, — зауважує Кримський, — це не абстрактна річ. Це вирішення саме тих проблем, що виникають у реальному житті” [17; 138]. Інший український філософ, також постійний автор “Дня”, Володимир Шкода з цього приводу зауважує: “сучасна філософія — це не сова Мінерви, яка вилітає з настанням сутінків (як у Гегеля), тобто тоді, коли все закінчилося й уляглося. Тепер це нікому не потрібне. Треба відгукуватися на те, що відбувається зараз” [18].

Інтерв’ю, статті, коментарі С. Кримського, які регулярно публікувалися у газеті “День” упродовж десяти років (1999–2009), — це актуалізація ціннісно-смыслового дискурсу, притаманного моральній філософії, історіософії і давній традиції публіцистики, що бере початок від традиції проповідництва. Одна із розмов з українським філософом має надзвичайно характерний заголовок — “Сергій Кримський про мистецтво жити” [19].

Про практичне спрямування своєї філософії С. Кримський говорив досить прозоро: “Я часто кажу своїм колегам з Інституту філософії (Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України, який очолює Мирослав Попович — *А. М.*): от ми перебуваємо на Володимирській гірці, де гуляє багато людей. Вийдіть до них та почніть читати лекцію про свої категорії, про процеси пізнання. Та люди матимуть вас за ідіота. А якщо я вийду читати, то почну розповідати про сенс життя, про людську долю, про любов, про драматизм боротьби добра і зла. Як ви думаєте, мене будуть слухати? Та збереться повно людей — я це знаю напевне!” [17; 140]. Звичайно, йдеться не про той практицизм, який пропонує позитивістський погляд на світ. Проблеми, які філософ порушує у своїх виступах — водночас практичні й фундаментальні. Їхня позірна абстрактність зовсім не означає, що вони мають розв’язуватись на недосяжному для пересічних людей рівні.

Один із наскрізних концептів публічної філософії С. Кримського — поняття духовності. У своїй програмній лекції, яка, до речі, вперше побачила світ на газетних шпальтах, він визначає її як “ціннісне домобудівництво особистості”, “шлях до самого себе”, “служіння іншим людям” [20]. Духовність — це спосіб життя, тому “заклики духовності” можна розглядати у практичній площині, позбуваючись таким чином закидів у моралізаторстві чи невідповідності абстрактних понять конкретним умовам.

Розмірковуючи про стратегію державного будівництва, філософ застерігає український соціум від надмірної політизації та нав’язування єдиної ідеології: “Тільки в суспільстві гіпертрофованої політики можуть починатися реставрації ідеологічних відносин. Нам потрібна духовність. А вона заснована не на політиці, і не на якихось ідеологічних явищах. Духовність заснована на культурі, що є іншим полюсом і життя суспільства, і життя держави. Якщо економіка формує матеріальну продукцію, якщо вона забезпечує матеріальний рівень нашого життя, то культура формує людей” [16]. Формування особистості — саме навколо цього імперативу вибудовуються аргументація як газетних, так і академічних публікацій Кримського. Концепти “духовність” та “особистість” нерозривно взаємопов’язані, адже “духовність характеризує шлях до самого себе”. І узагалі, духовність — це “завжди ціннісне домобудівництво особистості. Це отой безкінечний шлях до формування свого внутрішнього світу, що дозволяє людині не залежати повністю від контексту, зовнішнього життя, тобто залиша-

тися собі тотожним” [20]. Цей шлях до самого себе не має бути одностороннім. Справжня духовність, вважає Кримський, проявляється не в абстрактних розмірковуваннях, а у конкретних вчинках і насамперед у служінні іншим людям. Духовно повноцінною особистістю керує любов, яка “долає егоїстичну замкненість індивіда і перетворюється на пошук абсолютного центру поза собою” [19].

На думку філософа, у майбутньому людства ключову роль відіграватимуть не ідеї, а духовні якості особистості. Відтак, духовність не має обмежуватися деклараціями, адже тоді вона не полишатиме меж абстрактної ідеї. У кількох своїх інтерв’ю мислитель наводить конкретні приклади вчинків, які характеризують практичний вимір духовності. “Один польський ксьондз — це було не так давно — прибув до Парижа і випадково опинився біля мосту, який називають “міст самогубців”. Він побачив молодого чоловіка, що явно планував стрибнути з нього. Ксьондз підійшов до нього і сказав: “Я не буду вас умовляти, щоб ви не робили цей крок; це ваша справа, вирішили — кидайтеся. Але у вас в кишені є гроші, а там на розі вулиць стоїть жебрак. Вам гроші не потрібні, ідіть і віддайте їх йому”. Юнак пішов і не повернувся... Це і є справжня духовність — служити іншим людям” [20]. До речі, ця людиноцентричність дає підстави М. Поповичеві називати філософію Кримського “своєрідним персоналізмом” [21; 162]. Також слід звернути увагу, що подібні приклади із царини людських стосунків надзвичайно характерні для проповіді; їхнє основне — зробити декларовану ідею “приземленішою” і відтак зрозумілішою для ширшого загалу.

Проповідницькі елементи також загострюють тон Кримського-публіциста. Обґрунтовуючи “антиідеологічність” справжньої духовності, філософ наводить промовистий витяг із відомого роману Васілія Гросмана “Життя і доля”, в якому головний герой, “сидячи в німецькому таборі, каже своєму товаришу по нещастю: “Я проти ідеї добра, тому що Гітлер може використовувати ідею добра для виправдання цього табору, для “покращення раси”. Але я — за доброту. Адже доброту, тобто людську якість, не можна таким чином спотворювати”. Духовність — то і є формування людських якостей; проблема, що для нас дуже важлива” [20]. Чесноти, яких найбільше бракує сучасній людині, — це твердість в істині, мудрість, готовність протистояти хамству, вірність нетлінним і вищим началам життя, людинолюбство, любов як пошук надійного центра буття за межами власного “я”.

Роздуми С. Кримського про духовність на шпальтах загальнополітичного видання можуть бути відповіддю для тих, хто вважає, що публічна роль інтелектуала має забарвлюватись у партикулярні кольори. Морально-ціннісна сфера — це той ґрунт, без якого рух філософа назустріч суспільству не матиме пункту призначення.

Поза- чи надпартійність Кримського-публіциста також досить виразно простежується в ідеї діалогу, яка поряд з ідеєю духовності посідає у його текстах чи не найважливіше місце і є її логічним продовженням. Адже якщо ідеологічна зацикленість неминуче зумовлює поділ і конфронтацію, діалогічна інтенція покликана пом’якшувати базований на партикуляризмі розлам.

Кримський подає власне розуміння поняття “діалог”, критикуючи деякі популярні конструкції — наприклад, “діалог культур”, “діалог релігій”. Він зауважує: якщо кінцева мета діалогу — прихід до однієї думки, тобто перемога одного погляду над іншим, то такий діалог нічим не відрізнятиметься від протистояння. Натомість, на його думку, словосполученням “діалог культур” неко-

ректно позначають взаємодію, імітацію, запозичення, а інколи й придушення. “Діалог — це означає мати спільну метамову. Сама сократівська методика діалогу включає наявність спільної мови. Адже кожна культура має свої цінності”, — зауважує філософ [22].

Проте і в межах однієї культури можливі викривлення. Одним із таких непорозумінь слід вважати змішування понять “суперечка” і “діалог”. У трактуванні Кримського істина народжується не у суперечці, а в діалозі, який відрізняється від диспуту чи толерантної бесіди тим, що це “розмова в контексті спільної мови”. Механізм пошуку істини подібний до того, який практикував дві з половиною тисячі років тому Сократ: “Що моє завдання, що завдання співрозмовників, полягає не в тім, що супротивник не правий, а я правий; необхідно довести, що ми обоє належимо до певного третього світу істини, що для нас є однаковою цінністю. Що це означає? Це не означає, що ми не домагаємося рішення проблеми. Я спочатку цілком приймаю позицію свого опонента, і потім, аналізуючи, спільним аналізом приводжу його до протиріч. І приводжу до того, що він сам — або відмовиться від своєї позиції, або знайде нові аргументи. Це — не суперечка, і не змагання, а спільна участь і спільне визнання якихось загальних цінностей” [16]. Відтак постає концепція “третьої правди”, яка диктує настанову “піднятися над інтересами протилежних сторін і подивитися на ситуацію в ширшому контексті (з погляду ширших перспектив і можливостей)”.

У сфері політики і суспільного життя цей принцип реалізується як вимога толерантності, терпимості до іншості. Сергій Кримський у своїх публічних виступах неодноразово наголошує на думці про те, найбільшою небезпекою — і це доводить трагічний досвід ХХ сторіччя — є фанатизм. Подібний погляд висловлює у своїх суб’єктивних нотатках Ернест Гемінгвей: “Із усіх ганебних пороків, які паплюжать цей світ, найбільш згубний і небезпечний, звісно, фанатизм. Жоден інший порок не можна порівняти із його темним і злостивим духом” [23]. Подолати цей “найганебніший із пороків”, згідно із Кримським, можливо лише тоді, коли ми виключимо із нашого життя будь-який прояв сили. Боротьба між добром і злом має відбуватись на несилевій основі, і силу слід застосовувати не тоді, коли це можливо, а лише тоді, коли необхідно. Цей “принцип ненасильства” має бути чинним не лише у сфері практики, але й на дискурсивному рівні. Він позначає відхід від жорстких альтернатив (принцип “або-або”) і категоричних позицій і схиляє до ідей компромісу, консенсусу та балансу інтересів.

Принцип “третьої правди” видається релевантним і для журналістської сфери. Згідно із ним, журналіст, сповідуючи діалогічний принцип, має передбачати в собі частку неправоти, що втілена позицією опонента, а в опонентові передбачати частку правоти, за яку ти борешся. Це інше розуміння: не “свій” — “чужий”, а — “інший”. Цей принцип, який задомінував у гуманітарному мисленні у другій половині ХХ сторіччя, усе ж стоїть осторонь від загальновідомої журналістської об’єктивності — цілком інструментальної вимоги, перенесеної із позитивістської доктрини.

У своїх “актуалізованих монологах” (саме таке жанрове означення виступів філософа зустрічаємо на сторінках “Дня”) Сергій Кримський принагідно торкається питання сучасної ролі преси. Газеті як “інтелектуальному органі комунікації і соціальної активності” у цьому контексті відведено надважливу роль: “Ми починаємо відчувати, що її (газети — А. М.) місією є вісництво. Це

означає, що газета транслює не тільки факти, але й думки, не тільки інформацію, але й позиції її оцінки, виступає аналітикою поставлення і розкриття проблемних ситуацій. Якщо газета слугує вісництву, то вона причетна до трансляції інформації зі світу суцього до світу належного” [24]. Крім того, “кожна газета — це не просто засіб масової інформації. Як і театр, вона повинна “створити” свою аудиторію, коло свого читача і сформувати його. Зрозуміло, така парадигма функціонування газети суперечитиме вимогам комерційної успішності. Але якщо погодитись із тим фактом, що газети мають неабиякий вплив у сфері формування цінностей, поле дискусій щодо майбутнього газет треба розширити, залучивши до нього аргументи, подібні до висновків відомого соціолога Питирима Сорокіна щодо творчої безкорисливої любові. На думку ученого, лише такий вид любові, який вивільняє колосальний потенціал креативної енергії, може гармонізувати відносини між людьми [25]. Тобто будь-які рецепти удосконалення чи лікування суспільного організму, які беруть до уваги лише методи соціальної інженерії чи лише якісь технологічні поліпшення комунікації, відповідно до цього висновку, приречені на невдачу.

Можна з певністю констатувати, що дискурс С. Кримського пропонує абсолютно інший етос, що протистоїть етосові споживацтва, на якому ґрунтуються сучасні стратегії у сфері ЗМІ. Його апеляції до софійності, історичні аргументи, поєднані з моральними роздумами сприймаються на загальному газетному тлі (йдеться, звісно, не про конкретну газету) вельми контрастно. Глобальні проблеми, на думку мислителя, можна обговорювати й шукати способів їх вирішення лише за допомогою такого виду аргументації. До того ж, це обговорення має відбуватись не у замкненому колі інтелектуалів, а у максимально широкому середовищі, до якого матимуть доступ і “невтаємничені”.

Із цього короткого пунктирного огляду проблематики публічних виступів Сергія Кримського можемо зробити висновок: крок мислителя назустріч суспільству в умовах медіатизації не має підлаштовуватись під розмір, який диктує формат. Щобільше, приклад українського філософа доводить, що це можливо. Потрібно усвідомлювати, що такий тип дискурсу не може розраховувати на ту “популярність”, якої часто вимагають від медіапродукту, але він, висловлюючись класичною і, можливо, такою, що вже набила оскомину, економічною термінологією, є тією пропозицією, яка формує свій попит. У сфері поширення ідей може бути чинною лише така формула.

Оцінюючи поставу Кримського-публіциста варто наголосити також на тому, що його позицію важко вписати у парадигму “критичного інтелектуала”, яка є панівною для західного публіцистичного дискурсу. За Мішелем Фуко, інтелектуал “використовує своє знання, свою спеціалізацію, свій зв’язок з істиною заради політичної боротьби” [26; 204]. Тобто ніцшеанське прагнення влади, згідно з таким поглядом, якнайкраще відповідає завданню інтелектуала; його реалізація має відбуватись у рамках ідеологічного впливу, результатом якого буде, зазначає цитований філософ, зміна не свідомості людей “або того, що у них в голові, а політичного, економічного, інституційного устрою виробництва істини”. Ця позиція протилежна до тієї, яку займає Кримський: для нього внутрішня зміна етичного характеру набагато важливіша, ніж зовнішня, інституційна. Не випадково він наголошує на важливості людській якостей, чеснот, а не ідеологічних модифікацій. Виступаючи як публіцист, він вдається насамперед до викладення принципів, а не критики. Це не означає, проте, що

філософ не згадує про недоліки. Стиль мудреця, проповідника, до якого, на наш погляд, чи не найчастіше вдається С. Кримський, передбачає викривання і навіть гнівні інвективи. Але критика тут є підмурівком висунення певної позитивної програми. Інакше кажучи, публіцист того типу, до якого належить український філософ, моралізує, висуває альтернативу тому порядку речей, про котрий висловлюється. Йому не властивий негативізм та іронія “критичного інтелектуала”, він — інтелігент усупереч тому, що сьогодні усе частіше лунають заклики забути про це поняття, яке нібито вичерпало себе. Такий публіцист не обов’язково перебуває в опозиції до влади, як цього вимагав, наприклад, Едвард Саїд, бо для нього важлива позиція, а не позерство. Він сповідує моральний тип мислення і пише не про ідеології, партії, реформи, а про людські якості і цінності.

Такому типу дискурсу, справді, важко прижитися в умовах медіатизації, для якої сарказм, іронія і, зонайбільше, негативізм є факторами створення рейтингу. Але приклад тривалої співпраці С. Кримського із газетами (переважно виданням “День”) доводить, що моральні розмірковування на сторінках преси не є чимось зайвим. Медіям, які не готові поставити розважання хоча б на третє місце після функцій виховання й осмислення, варто узяти до уваги злегка перефразований принцип Віктора Гюго, висловлений ще 1843 року в передмові до однієї із своїх п’єс: “Ніколи не пропонувати масам видовища, яке не було б ідеєю... ЗМІ (у Гюго — театр. — А. М.) мають перетворювати думку у хліб суспільства”. Виняткова роль філософської публіцистики у такому процесі видається незаперечною.

1. *Юркевич П.* Характер і спрямованість сучасної німецької філософії // З рукописної спадщини. К.: КМ Academia, 1999.
2. *Слотердайк П.* Критика цинічного розуму. К.: Тандем, 2002.
3. *Кримський С.* Дуже важливо, хто прийде на зміну носіям старих ідей // День. 2000. Ч. 166.
4. *Марсель Г.* Ответственность философа в современном мире // Путь в философию. Антология. М.: Университетская книга, 2001. С. 254–267.
5. *Ле Гофф Ж.* Интеллектуалы в Средние века. СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского университета, 2003. 160 с.
6. *Шлемкевич М.* Новочасна потуга// Верхи життя і творчості. Нью-Йорк–Торонто, 1958.
7. *Гаєр М.* Світ Канта. Біографія. К.: Юніверс, 2007. 336 с.
8. *Энговатова А.* Социальная онтология “новых философов” // Социологическое обозрение. 2007. № 6. С. 47–54.
9. *Матиенко Г.* Журналистика как философия (Доступно з: <http://news2000.org.ua/print?a=%2Fpaper%2F19968>).
10. *Дебре Р.* Интеллектуальна влада у Франції. К.: Дух і літера, 2008. 308 с.
11. *Пэнто Л.* Философская журналистика // S/A’97. Социо-Логос постмодернизма. М., 1996. С. 30–56.
12. *Бурдые П.* О телевидении и журналистике. М.: Фонд научных исследований “Прагматика культуры”, Институт экспериментальной социологии, 2002. 160 с.

13. Медиократія — вла́сть посре́дственності. Беседа с Режисом Дебрэ (Доступно з: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2007/19/de24.html>).
14. Дельгадо-Галь А. Інтелектуали сходять нанівець (Доступно з: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=3245>).
15. Талліс Р. Зупиніть хвору культуру популярності (Доступно з: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=3209>).
16. Кримський С. У суперечці ніколи не народжується істина // День. 2001. Ч. 165.
17. Філософія як стиль життя. Інтерв'ю із Сергієм Борисовичем Кримським // Дух і літера. 2006. Ч. 15–16. С. 138–160.
18. Філософія та політика // День. 2004. 23 груд.
19. Сергій Кримський про мистецтво жити // День. 2007. 13 лип.
20. Кримський С. Принципи духовності ХХІ століття // День. 2002. Ч. 210
21. Попович М. Слово про Сергія Кримського // Дух і літера. 2006. Ч. 15–16. С. 160–164.
22. Кримський С. Людство живе на вулкані, який зветься Історія // День. 2003. Ч. 238.
23. Хемінгуэй Е. Кредо человека // Иностранная литература. 2000. Ч. 2.
24. Кримський С. Газета як аналітика і вість // День. 2002. Ч. 166.
25. Михайлова Л. У пошуках істини й любові // Дзеркало тижня. 2008. Ч. 33.
26. Фуко М. Политическая функция интеллектуала // Интеллектуалы и власть. М.: Практис, 2002. С. 201–210.

PUBLIC SPEECHES OF SERHIY KRYMSKY AS ACTUALIZATION OF THE PHILOSOPHER'S SOCIAL ROLE

Andriy Mel'nyk

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

Tel. office: (032) 239-47-75

E-mail: melnyka@ukr.net

Interactions of philosophical and journalistic spheres, mediatization of philosophy are main problems of this article. Author considers publicism of contemporary Ukrainian philosopher Serhiy Krymsky and determines a role of philosophical publicism in modern media discourse.

Key words: philosophy, publicism, newspaper, mediatization, society, spiritualness, information.

**ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЕ ВЫСТУПЛЕНИЯ СЕРГЕЯ КРЫМСКОГО
КАК АКТУАЛИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ РОЛИ ФИЛОСОФА**

Андрей Мельник

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

Тел. оф.: (032) 239-47-75

E-mail: melnyka@ukr.net

Главная проблема статьи — взаимодействие сфер философии и журналистики, медиатизация философии. Автор рассматривает публицистику украинского философа Сергея Крымского, определяет роль философской публицистики в современном медиадискурсе.

Ключевые слова: философия, публицистика, газета, медиатизация, общество, духовность, информация.

Стаття надійшла до редколегії 30.08.2011

Прийнята до друку 06.11.2011